

Lễ hội Giàn Gừa và nghệ thuật bóng rối

Khu di tích Giàn Gừa ở ấp Nhơn Khánh, xã Nhơn Nghĩa, huyện Phong Điền, Cần Thơ đã được UBND TP Cần Thơ công nhận là Di tích Lịch sử Văn hóa cấp Thành phố và cây gừa cổ thụ nơi đây đã được Hội Bảo trợ Thiên nhiên và Môi trường Việt Nam công nhận là cây Di sản Việt Nam.

Với ý nghĩa lịch sử và văn hóa của Giàn Gừa, hằng năm vào ngày 28 tháng 2 âm lịch, chính quyền địa phương cùng Ban tế tự đều long trọng tổ chức lễ hội Giàn Gừa, thu hút đông đảo nhân dân địa phương và khách thập phương về tham dự trên tinh thần hướng về cội nguồn.

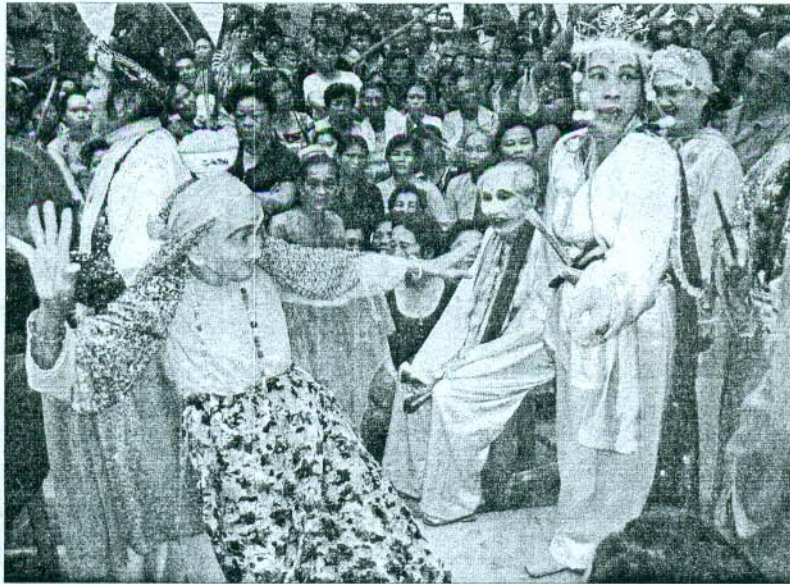
Trong phần lễ của lễ hội Giàn Gừa, ngoài các nghi thức truyền thống như dâng hương, cúng bái còn có một loại hình diễn xướng độc đáo, thu hút nhiều người hâm mộ. Đó là tiết mục múa bóng rối nhằm tỏ lòng tôn kính đối với Bà Thượng Động Cổ Hi, một vị phúc thần, đã được tôn sùng là ân nhân của dân làng.

Múa bóng rối còn gọi là múa bóng, một loại hình diễn xướng dân gian độc đáo ở Nam bộ, có từ thời khẩn hoang lập ấp. Đây là một nghi thức múa hát trong dịp lễ hội tại các đình, miếu hoặc nơi thờ Bà (thờ Mẫu), thể hiện lòng tôn kính với các bậc thánh thần, bày tỏ ước mơ về một cuộc sống thanh bình, an cư lạc nghiệp.

Nghệ nhân múa bóng thường là những người có năng khiếu hát múa với những kỹ năng khá chuyên nghiệp, thường là những phụ nữ lớn tuổi, có căn duyên với nghệ thuật này. Chị Nguyễn Thị Duyên, 38 tuổi, người tham gia múa rối tại lễ hội Giàn Gừa tự nhận là một phụ nữ bình thường nhưng nhờ yêu thích nghệ thuật nên đôi lần chị đã "nhập thần" trong diễn xuất khiến cho lời ca điệu múa trở nên bay bổng.

Bóng rối gồm hai phần: múa bóng và hát rối.

Múa là động tác dâng lễ vật lên thần linh, chẳng hạn như múa bóng, múa mâm vàng, múa mâm trâu cao... Múa bóng là dùng chén bông đặt lên đầu, múa lượn vài ba vòng rồi quỳ xuống. Sau đó, có người đến lấy chén bông kính cẩn đặt lên bàn thờ Bà. Mâm vàng là đồ mã hình thạt được kết dính bằng nhiều loại giấy màu, hoa văn rực rỡ và sắc sảo. Người múa đặt mâm vàng lên

Bà con say mê theo dõi các tiết mục múa bóng rối tại lễ hội Giàn Gừa.

đầu, lên trán, lên cằm rồi lần lượt chuyển qua vai, qua lưng bằng những thao tác nhẹ nhàng, uyển chuyển với sự phụ họa của một ban nhạc gồm kèn, trống, thanh la nhịp nhàng và sinh động.

Các động tác múa phần lớn chỉ sử dụng đầu, cổ và trán như đội mâm, đội bóng nhằm thể hiện sự tôn kính ơn trên. Các động tác tay chân chỉ nhằm giữ thăng bằng cho các đồ vật trên đầu bông trên trán.

Hát rối tức hát mời. Có khi vừa hát vừa đánh trống, loại trống nhỏ (trống rối) để mời lệnh Bà về chứng giám cảnh hân hoan đón tiếp của dân làng: *Bà ơi! Hôm nay ngày... thánh đảo lai trở về. Lệnh Bà ơi! Vui đầu chẳng bằng vui đây... Con cháu mời các lệnh Bà giáng độ chúng sanh. Nay con nguyện cầu tam giáo cộng đồng...*⁽¹⁾

Người hát rối thường dựa vào điệu thức thưng âm cổ sần và sử dụng làn hơi nhẹ nhàng, thanh thoát nhưng thật vui tươi, hồ hởi; nội dung ẩn chứa những điều thiêng liêng, nhất là lúc hòa nhịp với các điệu múa. Trong trường hợp múa bóng có nhạc công đệm đàn, các

bà không nhất thiết phải ca đúng điệu, đúng nhịp mà quan trọng là diễn xuất bằng cảm xúc và cảm hứng nghệ thuật, đáp ứng nhu cầu thẩm mỹ của người xem.

Những người múa bóng và hát rối đều trang phục cầu kỳ, đầy đủ áo mũ, đeo nữ trang và son phấn lộng lẫy.

Bóng rối tuy là nghệ thuật dân gian nhưng loại hình này đã thể hiện được tính đa dạng, nhờ việc giao thoa văn hóa giữa người Việt với các dân tộc anh em Hoa - Chăm - Khmer trong quá trình cộng cư lâu dài. Chẳng hạn như các động tác dùng đầu để múa của người Chăm vừa để tỏ lòng kính trọng nữ thần vừa mô phỏng hình tượng đội nước. Múa mâm vàng với ngời tháp trên đầu cũng là mô phỏng những ngôi tháp Chăm cổ kính.

Bài rối thường là những bài văn, sáng tác của tập thể hoặc cá nhân được lưu truyền từ người này sang người khác, mang ý nghĩa xã hội và đậm chất nhân văn với mục đích ca ngợi công đức của các Bà, ca ngợi quê hương đất nước thanh bình, đồng thời thể hiện ước mơ giàu sang phú quý.

Văn về trong bài hát thường giản dị, dễ hiểu, mang đậm tính cách dân dã, mộc mạc và bình dị của người Nam bộ.

...Nhiều người đau khổ trăm luan

Mẹ ơi cứu khổ cho muôn loài...

Nay con mời các lệnh Bà - Bà Thủy cung, Bà Thượng Động chứng minh cho con con.

Bà về nhận lễ. Đây là trâu với cau ... ư... ư... ư...

Trong tiếng nhạc rối từng bừng, cực lạc an vui. Các lệnh Bà về đây chứng minh. Nước nường năm Bà về đây chứng minh. Lệnh Bà ơi!⁽²⁾

Thông thường sau mỗi đoạn ca bài rối đều chuyển qua giọng trầm và chuyển nhịp bằng điệu ư... ư... ư... Đặc biệt, trong quá trình diễn xuất, các nghệ nhân đã sáng tạo tiết tấu, nhịp điệu và các loại hình múa, giúp cho nghệ thuật bóng rối đạt tới mức khéo léo và tinh xảo.

Ngoài những bài rối cơ bản mang tính lễ nghi, các bà bóng còn có những bài lý với giọng điệu nhịp nhàng, trong sáng và tràn đầy sức sống, tươi trẻ. Ngoài ra, các bà còn tùy hứng cảm tác lời ca theo yêu cầu của gia chủ sao cho hợp tình hợp cảnh với mục đích tế an thành thần, cầu xin thánh thần phù trợ, chủ yếu là Bà mẹ sanh mẹ đẻ:

...Lạy Bà con cứu lạy Bà, Chứng cho họ... bình an Vượt qua khốn khổ gian nan

Giàu sang phú quý nhờ ơn lệnh Bà⁽³⁾

Nghệ thuật bóng rối là nghệ thuật sáng tạo của dân gian nhằm thỏa mãn nhu cầu thờ mẫu ở Nam bộ và nhu cầu đời sống tâm linh. Hình thức diễn xướng vẫn được lưu giữ, bảo tồn và phát triển bởi loại hình này thể hiện tinh thần hướng thiện, vươn đến cuộc sống tốt đẹp của tất cả mọi người.

HOÀI PHƯƠNG

Ghi chú:

⁽¹⁾ Lời bài rối do bóng Nguyễn Thị Kim, quê ở P. Hưng Lợi, Q. Ninh Kiều, TP. Cần Thơ đọc.

⁽²⁾ Lời bài rối do bóng Võ Thị Trâm ở Bình Đức, TP. Long Xuyên - An Giang đọc.